

Nacht in Caracas

www.meulenhoff.nl

Karina Sainz Borgo
Nacht in Caracas

R O M A N

Vertaald uit het Spaans door Arie van der Wal

MEULENHOF

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

De vertaler ontving voor dit project een subsidie van het
Nederlands Letterenfonds

ISBN 978-90-290-9353-8

ISBN 978-94-023-1380-2 (e-book)

NUR 302

Oorspronkelijke titel: *La hija de la española*

Omslagontwerp: Pinta Grafische Producties

Omslagbeeld: Christina Veit / Fritzin

Auteursfoto: © Jeosm Photography

Zetwerk: Steven Boland

© 2019 Karina Sainz Borgo

© 2020 Nederlandse vertaling Arie van der Wal en
Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam

First published in 2019 by Penguin Random House Grupo
Editorial, s.A.U., Barcelona

Published in agreement with Casanovas & Lynch Agencia
Literaria s.L., Barcelona

Dit verhaal is fictie. Sommige gebeurtenissen en personages in
deze roman zijn weliswaar gebaseerd op feiten maar zijn niet
per se in overeenstemming met de waarheid. Ze beogen slechts
een literair doel en zijn niet bedoeld als getuigenis.

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door
middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze
ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de
uitgever.

*Voor de mannen en vrouwen die me voorgingen.
En voor hen die na mij komen.*

*Omdat alle zeeverhalen politiek zijn
en wij deel zijn van iets wat op zoek is naar land.*

Ach, niets kan je afschrikken, dichter,
ook niet de wind in de hoogspanningsleidingen. [...]
Til je hoofd op
maar laat dat wat je schrijft
betekenis hebben.

YOLANDA PANTIN, *El hueso pélvico* (Het bekken)

Zij gaven me de moed. Ik heb die gunst versmaad.

JORGE LUIS BORGES, 'Wroeging'

Net als jij ben ook ik grootgebracht in ballingschap.

SOPHOCLES

W e hebben mijn moeder begraven met al haar spullen: de blauwe jurk, de zwarte schoenen zonder hak en de multifocale bril. Op een andere manier konden we geen afscheid van haar nemen. We konden die kledingstukken onmogelijk los van haar zien. Dan was het geweest alsof we haar onvolledig hadden teruggegeven aan de aarde. We begroeven alles, omdat er na haar dood niets meer voor ons overbleef. We hadden elkaar niet eens meer. Die dag vielen we uitgeput neer. Zij in haar houten kist; ik in een stoel zonder armleuningen in de vervallen rouwkapel, de enige die beschikbaar was van de vijf of zes die ik had bezocht om de dodenwake te houden en die ik maar voor drie uur kon afhuren. Wat de stad vooral had waren ovens. Mensen werden er in- en uitgeschoven als de schaars geworden broden bij de bakker en dwarrelden met de herinnering aan de honger zwaar neer op ons geheugen.

Als ik nog in het meervoud over die dag spreek dan is dat uit gewoonte, omdat het soldeer van de jaren ons heeft samengesmolten als de delen van een zwaard waarmee we elkaar verdedigden. Terwijl ik de inscriptie voor haar grafsteen opstelde, besepte ik dat de dood zich eerst in de taal voltrekt, namelijk op het moment dat mensen worden weggerukt uit

het heden en overgeheveld naar het verleden, veranderd in voltooide handelingen. Als dingen die zijn ontstaan en geëindigd in een uitgedoofde tijd. Wat was en nooit meer zal zijn. De waarheid is dat mijn moeder voortaan alleen nog zou bestaan in een andere vervoeging. Met haar begrafenis werd mijn jeugd als dochter zonder kinderen afgesloten. In die zieltogende stad waren wij alles kwijtgeraakt, zelfs de woorden in de tegenwoordige tijd.

Er kwamen zes mensen naar de dodenwake van mijn moeder. Ana was de eerste. Ze sleepte zich moeizaam voort, ondersteund door Julio, haar man. Ana leek uit een donkere tunnel te komen die uitkwam in de wereld die de anderen bewoonden. Ze werd al maanden behandeld met benzodiazepine. De werking begon geleidelijk af te nemen. Ze had nog amper genoeg pillen voor haar dagelijkse dosis. Net als brood was ook alprazolam schaars aan het worden en de moedeloosheid drong zich met dezelfde kracht op als de wanhoop van hen die alles wat ze dringend nodig hadden zagen verdwijnen: mensen, plaatsen, vrienden, herinneringen, eten, kalmte, rust, gezond verstand. ‘Verliezen’ werd een nivellerend woord dat de Kinderen van de Revolutie tegen ons gebruikten.

Ana en ik kenden elkaar van de letterenfaculteit. Sindsdien gingen we voortdurend vrijwel gelijktijdig door dezelfde persoonlijke hel. Ook deze keer. Toen ze mijn moeder opnamen op de afdeling palliatieve zorg, werd haar broer Santiago gearresteerd door de Kinderen van de Revolutie. Diezelfde dag namen ze ook tientallen studenten gevangen, hun huid open-

gereten door de schoten hagel, in elkaar geslagen op een straathoek of verkracht met de loop van een geweer. Santiago kwam terecht in La Tumba, het graf, een combinatie van die drie vormen van mishandeling verdeeld over de tijd.

Hij zat meer dan een maand in die vijf verdiepingen onder de grond uitgegraven gevangenis, zonder geluiden of ramen, zonder natuurlijk licht of ventilatie. Het enige wat hij hoorde was het geratel van de rails boven zijn hoofd bij het passeren van de metro. Santiago zat in een van de zeven cellen; ze lagen naast elkaar, zodat hij niet wist of kon zien wie er samen met hem waren opgepakt. Elke cel mat twee bij drie meter. De vloer en de muren waren wit, net als de bedden en de tralies waardoorheen een dienblad met eten werd aangegeven. Ze kregen nooit bestek: als ze wilden eten, moesten ze dat met hun handen doen.

Ana had al weken niets meer van Santiago gehoord. Ze kreeg zelfs het telefoontje niet meer waarvoor ze wekelijks flinke bedragen neertelden; net zomin als het schamele levensteken in de vorm van foto's, gestuurd vanaf een telefoonnummer dat nooit hetzelfde was.

‘We weten niet of hij nog leeft of dood is. We weten helemaal niets,’ vertelde Julio me op gedempte toon, op enige afstand van de stoel waarop Ana een half uur lang naar haar voeten zat te staren. In al die tijd keek ze maar één keer op om drie vragen te stellen.

‘Hoe laat wordt Adelaida begraven?’

‘Om half drie.’

‘Oké,’ mompelde ze. ‘Waar?’

‘Op de begraafplaats van La Guairita, het oude gedeelte. Mijn moeder heeft daar lang geleden een graf gekocht. Het uitzicht is er mooi.’

‘Oké...’ Ana leek nog extra haar best te doen, alsof het uitspreken van die woorden een gigantische krachtsinspanning vergde. ‘Wil je vandaag bij ons blijven totdat het ergste achter de rug is?’

‘Ik vertrek morgenochtend vroeg naar Ocumare om mijn tantes op te zoeken en een paar dingen voor ze mee te nemen,’ loog ik. ‘Bedankt voor het aanbod. Maar jij hebt zelf ook al genoeg aan je hoofd.’

‘Oké.’ Ana gaf me een kus op mijn wang en vertrok. Wie wil er nu een wake houden bij de dode van een ander als je je eigen dood voelt naderen.

Er kwamen twee gepensioneerde onderwijzeressen met wie mijn moeder nog contact had onderhouden: María Jesús en Florencia. Ze condoleerden me en gingen al snel weer weg, zich ervan bewust dat niets van wat ze zouden zeggen de dood van een te jong gestorven vrouw ongedaan kon maken. Ik zag hoe ze hun pas versnelden, alsof ze probeerden een voorsprong te nemen op magere Hein voordat hij hen ook kwam opzoeken. Bij de begrafenisonderneming kwam geen enkel rouwboeket binnen, afgezien van het mijne. Een bloemstuk van witte anjers dat amper de bovenste helft van de kist bedekte.

De twee zussen van mijn moeder, mijn tantes Amelia en Clara, kwamen niet. Ze waren een tweeling. De een was dik, de ander broodmager. De een at aan één stuk door, de ander ontbeet altijd met een kommetje zwarte bonen, ondertussen trekjes nemend van een zelfgerolde sigaret. Ze woonden

in Ocumare de la Costa, een dorp in de deelstaat Aragua vlak bij Bahía de Cata en Choroní. Een plek waar het blauwe water op het witte zandstrand spoelt, van Caracas gescheiden door slecht onderhouden, onbegaanbare wegen.

In hun tachtigjarige leven waren tante Amelia en Clara hoogstens een enkele keer naar Caracas afgereisd. Ze verlieten dat gat niet eens voor de buluitreiking van mijn moeder, de eerste academica van de familie Falcón. Ze zag er prachtig uit op die foto's, staande in de aula van de Universidad Central de Venezuela: haar ogen zwaar opgemaakt, het getoupeerde haar platgedrukt onder de baret, de bul stevig in haar stijve handen en een tamelijk afwezige glimlach, als van een vrouw die haar woede verbijt. Mijn moeder bewaarde die foto bij de stukken van haar studie Pedagogische Wetenschappen en bij de advertentie die mijn tantes hadden geplaatst in *El Aragüeño*, de regionale krant, om iedereen te laten weten dat de Falcóns nu een academica in de familie hadden.

We zagen mijn tantes niet vaak. Eén of twee keer per jaar. Meestal gingen we in de maanden juli en augustus naar hen toe en soms met carnaval of Semana Santa. Dan hielpen we een handje in het pension en met het verlichten van hun financiële beslommeringen. Mijn moeder liet wat geld voor ze achter en jutte ze terloops een beetje op: de een om niet zoveel te eten en de ander om wat meer te eten. Ze onthaalden ons altijd op een ontbijt waar ik van gruwde: draadjesvles, gebakken zwoerd, tomaten, avocado en slappe koffie met kaneel en rietsuikerwa-

ter, een smerig brouwsel dat ze door een nylonkous filterden en waarmee ze me door het hele huis achtervolgden. Het drankje bezorgde me regelmatig een flauwte, waar zij me dan met het gejammer van een stel krankzinnige matrones weer uit wekten.

‘Adelaida, als mijn moeder dit broodmagere, ziekelijke meisje zou zien, dan kreeg ze meteen drie arepa’s met een dikke laag boter!’ zei tante Amelia, de dikke, altijd. ‘Wat doe je toch met dat arme kind? Zo’n mager scharminkel. Wacht maar even, meisje. Ik ben zo terug... Niet weglopen, hè!’

‘Amelia, laat dat kind toch; dat jij de hele tijd honger hebt wil nog niet zeggen dat anderen ook honger hebben,’ reageerde tante Clara vanaf de binnenplaats, waar ze onder het roken van een sigaret haar mangobomen in de gaten hield.

‘Tante, wat doe je daarbuiten. Kom binnen, we gaan zo eten.’

‘Wacht even, ik kijk of die schurken van hiernaast de mango’s weer met een stok uit de boom komen slaan. Laatst hebben ze drie zakken vol meegenomen.’

‘Hier, eet er dan ten minste één als je wilt, maar er zijn er nog drie,’ zei tante Amelia, terug uit de keuken met een bord waarop ze twee broodjes gevuld met gebraden varkensgehakt had gelegd. ‘Je hebt het nodig. Eet toch, meisje, eet, anders wordt het koud!’

Na de afwas gingen ze alle drie op de binnenplaats bingo zitten spelen totdat de plaag was afgenomen, de wolken muggen die stipt om zes uur ’s avonds verschenen en die we verjoegen met de rook van verbrande dorre bladeren. We gooiden ze op een hoop en gingen eromheen zitten om het vuur te zien

branden bij de ondergaande zon. Dan begon een van beiden, de ene keer Clara, de andere keer Amelia, onrustig heen en weer te schuiven in haar gevlochten leunstoel en sprak mopperend het magische woord: ‘Wijlen.’

Zo omschreven ze mijn vader, een student bouwkunde die de huwelijksplannen onmiddellijk uit zijn hoofd had gezet toen mijn moeder hem vertelde dat ze zwanger was. Afgaande op de woede van mijn tantes, zou je bijna denken dat hij hen ook had laten zitten. Ze riepen hem veel vaker in herinnering dan mijn moeder, die ik zijn naam geen enkele keer heb horen uitspreken. Want van mijn vader werd nooit meer iets vernomen. Dat is tenminste wat zij me vertelde. Het leek me een meer dan redelijke verklaring om niet stil te hoeven staan bij zijn afwezigheid. Als hij niets meer met ons te maken wilde hebben, waarom zouden wij dan iets van hem moeten verwachten?

Ik heb ons nooit als een grote familie gezien. Voor mij bestond die slechts uit mijn moeder en mij. Onze stamboom begon en eindigde met ons. Samen vormden we een soort vetplant van het type dat overal kan groeien. We waren klein en giftig, bijna generfd, misschien om geen pijn te lijden als er een stuk, of zelfs het hele wortelstelsel, werd afgerukt. We waren gemaakt om te overleven. Onze wereld bleef overeind dankzij het feit dat we allebei geleerd hadden het evenwicht te bewaren. De rest was uitzondering, iets extra's, en daarom niet onontbeerlijk: we verwachtten niemand, we hadden genoeg aan elkaar.

Gesloopt. Dat was het gevoel dat ik had terwijl Gik het nummer intoetste van het pension van de dames Falcón op de dag van de dodenwake van mijn moeder. Het duurde lang voordat ze opnamen. Twee vrouwen met ouderdomskwaaltjes hadden in dat grote huis de nodige moeite met het afleggen van de afstand van de binnenplaats naar de salon, waar een kleine munttelefoon stond die niemand meer gebruikte maar die nog wel was aangesloten. Mijn tanten beheerden hun bescheiden hotel al dertig jaar. In al die tijd hadden ze nog geen schilderij verhangen. Zo waren ze gewoon, even onwaarschijnlijk als de op stoffige doeken geschilderde roze bloeiende bomen ter decoratie van de met vet en vuil bedekte muren.

Na meerdere pogingen namen ze eindelijk op. Ze reageerden aangeslagen en met weinig woorden op het nieuws van het overlijden van mijn moeder. Ze kwamen om beurten aan de telefoon. Eerst Clara, de magere, en daarna Amelia, de dikke. Ze wilden dat ik de begrafenis uitstelde, ten minste totdat ze een ticket voor de volgende bus van Ocumare naar Caracas hadden gekocht. Een reis van drie uur over een weg vol kuilen en criminelen scheidde hen van de hoofdstad. Die omstandigheden, gevoegd bij hun ouderdom en ziektes – diabetes de een en artritis

de ander – zouden extreem zwaar voor hen zijn geweest. Het leek me reden genoeg om ze de reis uit het hoofd te praten. Ik nam afscheid met de belofte dat ik ze snel zou opzoeken – ik loog – en dat we dan samen in de kapel van het dorp een novene voor de overledene zouden houden. Ze stemden met tegenzin toe. Toen ik ophing wist ik één ding zeker: de wereld zoals ik die kende was bezig uiteen te vallen.

Het liep al tegen het eind van de ochtend toen twee medebewoonsters van het flatgebouw naar me toe kwamen om me te condoleren en terloops het hele repertoire van troostrijke woorden over me uit te storten. Net zo nutteloos als brood strooien voor de duiven. María, de verpleegkundige van de zesde, vond het nodig om over het eeuwige leven te beginnen. Gloria, van het penthouse, leek meer geïnteresseerd in wat er van mij zou worden nu ik ‘alleen’ was. Want dat appartement was natuurlijk veel te groot voor een vrouw zonder kinderen. En zoals de zaken ervoor stonden had ik er natuurlijk ook al over gedacht om op zijn minst een van de kamers te verhuren. Die werden tegenwoordig in dollars betaald en, nou ja, met een beetje geluk kon je hem nog aan een bekende verhuren ook. Nette mensen, fatsoenlijke betaling. Want er is veel uitschot, zei Gloria. En omdat eenzaamheid voor niemand goed is en jij nu alleen bent, is het beter als je mensen om je heen hebt, al is het maar in geval van nood, toch? Je hebt vast wel bekenden aan wie je hem kunt verhuren, of niet soms, meid? En anders, zei ze, was er wel een verre nicht van haar die al tijden iets zocht in de

hoofdstad. Een buitenkansje, waar of niet? Zij trekt bij je in en jij verdient wat extra. Is dat geen geweldig idee? bleef ze maar doordrammen bij de dichte kist van mijn net overleden moeder. Het is tenslotte nogal wat als je met de huidige inflatie de artsen, de begrafenis en de grafrechten moet betalen. Dat zal allemaal een lieve duit hebben gekost, hè? Je zult natuurlijk wel iets hebben gespaard, maar nu je tantes al zo oud zijn en zo ver weg wonen kun je wat extra inkomsten vast wel gebruiken. Daarom zal ik je in contact brengen met mijn nicht, dan kun je haar die kamer aanbieden.

Gloria bleef maar doorpraten over geld. Iets in haar knaagdieroogjes probeerde voortdurend te ontdekken welk slaatje ze uit mijn situatie kon slaan of op zijn minst te achterhalen hoe ze háár situatie kon verbeteren via de mijne. Zo leefden we toen allemaal: een steelse blik werpend in de boodschappentas van de ander en speurend of de buurman iets bij zich had wat schaars was om vervolgens uit te zoeken waar je het kon krijgen. We werden allemaal achterdochtig en waakzaam, zetten solidariteit om in plundering.

De vrouwen gingen na twee uur weg, de een omdat ze genoeg had van de indiscretie van de ander, en de ander omdat ze er maar niet achter kon komen wat ik met mijn onroerend goed ging doen nu mijn moeder er niet meer was.

Leven was veranderd in op jacht gaan en levend terugkomen. Daaruit bestonden onze meest elementaire handelingen, zelfs die van het begraven van onze doden.

‘De huur van de kapel is vijfduizend sterke bolivar.’

‘Vijf miljoen oude bolivar, bedoelt u.’

‘Ja, inderdaad.’ De werknemer van de begrafenisonderneming zette een gewichtig stemmetje op. ‘Aangezien u de overlijdensakte al bij zich heeft, is het goedkoper. Anders zou het zeventuizend sterke bolivar hebben gekost, vanwege de afgifte van het document.’

‘Zeven miljoen oude bolivar, dus?’

‘Inderdaad.’

‘Oké.’

‘Wilt u wel of niet gebruikmaken van onze diensten?’ zei hij opeens enigszins geprikkeld.

‘Denkt u dan dat ik een keus heb?’

‘Dat is aan u.’

Het afrekenen van de hele plechtigheid was nog ingewikkelder dan het betalen van de laatste dagen van mijn moeder in het ziekenhuis. Het banksysteem was een farce. Bij de begrafenisonderneming hadden ze geen pinapparaat, ze accepteerden ook geen overschrijving en ik had niet genoeg contant geld om het hele bedrag te betalen dat ze vroegen, ongeveer tweeduizend keer mijn maandsalaris. Als ik het wel had gehad, zouden ze het niet eens hebben aangenomen. In die tijd wilde niemand bankbiljetten. Dat was papier zonder waarde. Je moest over enorme bundels beschikken om ook maar iets te kunnen kopen, van een fles frisdrank – als die er al was – tot een pakje kauwgom, dingen die je in die dagen, soms, kon krijgen voor tien of twaalf keer de oorspronkelijke waarde. Geld nam stedenbouwkundige proporties aan. Je had twee hoge torens bankbiljetten nodig om een fles olie te kopen; soms drie voor een half

pond kaas. Wolkenkrabbers zonder waarde; dat was de nationale munteenheid: een flagrante leugen. Na een paar maanden gebeurde het tegenovergestelde: het geld verdween. Toen hadden we niets meer wat we in ruil konden geven voor het weinige dat je kon krijgen.

Ik koos de eenvoudigste oplossing: ik haalde het laatste briefje van vijftig euro uit mijn portemonnee dat ik maanden daarvoor op de zwarte markt had gekocht en hield het de directeur van de begrafenisonderneming voor. Hij stortte zich er meteen bovenop met van verbazing opengesperde ogen. Waarschijnlijk zou hij het kunnen wisselen tegen twintig of zelfs dertig keer de officiële waarde, vergeleken met wat ik ervoor betaald had. Vijftig euro, een vierde van wat er over was van mijn spaargeld, dat ik opgerold bewaarde in een kapot slipje, in de hoop daarmee eventuele dieven op een dwaalspoor te brengen. Dankzij de klusjes voor een in Spanje gevestigde Mexicaanse uitgeverij, die me in buitenlandse valuta betaalde, en de achterstallige betalingen van gecorrigeerde manuscripten konden mijn moeder en ik net rondkomen. Maar de laatste maanden waren zwaar. Het ziekenhuis bracht alles in rekening wat ze niet hadden en wat we op de zwarte markt moesten kopen voor drie of vier keer de oorspronkelijke waarde: van injectiespuiten en infuuszakken tot het verbandgaas en de watten die een verpleegkundige met het uiterlijk van een slager voor me regelde en waarvoor hij een buitensporig hoog bedrag vroeg, bijna altijd meer dan we hadden afgesproken.

Alles verdween vrijwel met dezelfde snelheid als

waarmee mijn moeder haar leven verloor, liggend in een bed met lakens die ik elke dag gewassen van huis moest meenemen en die leken op te lossen in haar lichaamsvocht. Ze lag in een kamer die ze deelde met drie andere zieken. Er was geen enkel ziekenhuis in de stad dat geen wachtlijsten had. De mensen werden ziek en gingen even snel dood als dat ze hun verstand verloren. Ik had nooit overwogen mijn moeder over te leveren aan een openbaar ziekenhuis: dat zou hetzelfde zijn geweest als haar op een gang dood te laten gaan tussen met kogels doorzeefde misdadigers. Ons leven, ons geld en onze krachten begonnen op te raken. Zelfs een dag duurde korter dan vroeger. Om zes uur 's avonds nog op straat zijn was een domme manier om je leven op het spel te zetten. Alles kon je dood betekenen: een kogel, een ontvoering, een beroving. De stroomstoringen duurden uren en de zonsondergang ging over in een aanhoudende duisternis.

Om twee uur 's middags kwamen de werknemers van de begrafenisonderneming naar de kapel. Twee types in een donker pak van goedkope stof. De grove kerels pakten de kist op en smeten hem ruw in een tot begrafeniswagen omgebouwde Ford Zephyr. Ik pakte zelf het rouwboeket en legde het op de kist om duidelijk te maken dat dát mijn moeder was, geen dienblad met mortadella. Want op een plek waar de dood even hard toesloeg als bij een pestepidemie was dat wat het lijk van Adelaida Falcón, mijn moeder, was: een stuk vlees, een levenloos lichaam dat bij vele andere werd gelegd. Die mannen behandelden haar net als de rest: zonder mededogen.

Ik stapte in en keek uit een ooghoek naar de chauffeur. Hij had grijs haar en de verweerde huid van vroeg oud wordende donkere mannen. ‘Naar welke begraafplaats gaan we? Naar La Guairita?’ Ik zei ja. Verder zeiden we niets meer tegen elkaar. Ik liet me wiegen door de warme wind van de stad, door die zure en weeïge geur van sinaasappelschillen die in een vuilniszak liggen te rotten in de zon. We deden er twee keer zo lang over als anders om de snelweg achter ons te laten, dezelfde snelweg die al vijftig jaar dienstdeed in een stad waar inmiddels drie keer zoveel mensen woonden als waar hij oorspronkelijk voor was ontworpen.

De Zephyr had geen schokbrekers en de weg vol kuilen werd daardoor een nieuwe lijdensweg. De kist van mijn moeder lag achterin te stuiteren omdat hij niet was vastgezet. Terwijl ik in de achteruitkijkspiegel naar de kist van spaanplaat keek – echt hout kon ik niet betalen – bedacht ik hoe graag ik mijn moeder een waardige begrafenis had gegeven. Zij zal vaak hetzelfde hebben gedacht en wat beters voor mij hebben gewenst: een leuker broodtrommeltje, zoals die roze met goudkleurige biesjes die de meisjes in oktober nieuw meekregen en niet die blauwe arbeiderslunchtrommel van plastic die zij in september altijd grondig schoonmaakte; een groter huis, met tuin, in het oosten van de stad, en niet die duiventil in het westen. Ik heb nooit geklaagd over wat ik van mijn moeder kreeg, omdat ik wist hoeveel het haar had gekost. Hoeveel privélessen ze heeft moeten geven om mijn opleiding aan een particuliere school of mijn verjaardagen met cake, vruchtengelei en in

plastic bekertjes opgediende frisdrank te kunnen betalen. Ze heeft het me nooit verteld. Ze hoefde niet uit te leggen waar het geld vandaan kwam dat het huishouden draaiende hield, want dat zag ik elke dag.

Mijn moeder gaf elke dinsdag, woensdag en donderdag les. Tijdens de vakanties werden dat dagelijkse sessies voor de leerlingen die in september examen moesten doen om te voorkomen dat ze bleven zitten. Om kwart voor vier haalde mijn moeder dan het plastic tafelkleed van de eettafel en legde ze potloden, een puntenslijper, enkele vellen blanco papier, een schoteltje met mariakaakjes en een kan water met twee glazen klaar. Ik heb veel kinderen bij ons thuis voorbij zien komen. Allemaal met bleke gezichtjes, levenloos en ongeïnteresseerd. Dikke jongens en meisjes, ondervoed door de enorme hoeveelheden chocola en de uren televisie waarmee ze de middagen vulden in een stad die steeds minder ruimte bood om te spelen. Ik ben opgegroeid op een plek vol verroeste schommels en glijbanen waar niemand meer naartoe ging uit angst voor criminaliteit, die in die tijd nog lang niet de omvang had aangenomen die het in de loop der jaren kreeg.

Ze vatte voor haar leerlingen de basisles samen: onderwerp, werkwoord en gezegde, daarna lijdend en meewerkend voorwerp en bijwoordelijke bepaling. Dat kregen ze pas na veel doorzetten onder de knie, en soms zelfs helemaal niet. Door al die jaren met potlood geschreven proefwerken nakijken, ochtendlessen voorbereiden en bijles geven aan haar middagleerlingen werden de ogen van mijn moeder steeds slechter. Aan het eind van haar leven kon ze

amper nog zonder haar bril met dikke glazen en paarlemoeren montuur. Zonder was ze tot vrijwel niets meer in staat. Hoewel het dagelijks lezen van de krant steeds trager en moeizamer ging, bleef ze ermee doorgaan. Dat vond ze een kwestie van beschaving.

Adelaida Falcón, mijn moeder, was een ontwikkelde vrouw. De boekenkast in ons huis stond vol met uitgaven van de Círculo de Lectores, die collectie van universele en moderne klassieken met hun harde kaften in felle kleuren die ik duizenden keren had geraadpleegd tijdens mijn letterenstudie en die ik als de mijne was gaan beschouwen. Ze oefenden een geweldige aantrekkingskracht op me uit, meer dan de roze broodtrommeltjes die mijn klasgenoten elk jaar in oktober meenamen naar school.

Toen we bij de begraafplaats aankwamen lag de kuil met de twee graven al open. Het ene voor haar, het andere voor mij. Mijn moeder had de grafrechten jaren geleden gekocht. Kijkend naar dat gat in de klei, moest ik denken aan een zin van Juan Gabriel Vásquez, die ik gelezen had in een van de drukproeven die ik een paar weken eerder moest corrigeren: ‘Een mens is thuis op de plek waar zijn doden begraven liggen.’ Bij het staren naar het kort gemaaide gras rond haar graf besefte ik dat mijn enige dode me aan een land verbond dat zijn doden even hard verstootte als verslond. Dit was geen natie maar een vleesmolen.

De grafdelvers haalden mijn moeder uit de Ford Zephyr en lieten haar met behulp van een paar aan elkaar geklonken oude leren riemen in haar graf zakken. Haar overkwam gelukkig niet wat er met mijn oma Consuelo was gebeurd. Ik was nog klein, maar ik weet het nog goed. Het was in Ocumare. Het was warm en nog vochtiger en zilter dan deze middag zonder zee. Ik had een rauwe tong van de bakken slappe koffie en knabbelde op mijn smaakpapillen die verbrand waren door dat brouwsel dat mijn tantes me tussen de weesgrootjes door dwongen te drinken. De doodgravers van het dorp lieten de kist van

oma Consuelo zakken met twee gerafelde touwen. De kist gleed scheef weg en brak bij de klap open als een pistachenoot. Mijn stijve oma sloeg tegen het glas en de responsorie van het gevolg ging over in kreten van schrik. Twee jongemannen probeerden haar weer recht te leggen, de kist te sluiten en verder te gaan alsof er niets gebeurd was, maar het werd er alleen maar ingewikkelder door. Mijn tantes liepen rondjes om de kuil, brachten hun handen naar hun hoofd en riepen het hogere echelon van de Katholieke Kerk aan: de heilige Petrus, de heilige Paulus, de Heilige Maria, de Onbevleete Maagd, Koningin van de engelen, Koningin van de aartsvaders, Koningin van de profeten, Koningin van de apostelen, Koningin van de martelaren, Koningin van de biechtvaders, Koningin van de maagden. Bid voor ons...

Mijn oma, een liefdeloze vrouw bij wie een of andere grapjas later een struik met scherpe rode pepers aan het voeteneind van haar graf plantte, stierf in bed onder het aanroepen van haar acht dode zussen. Acht in het zwart geklede vrouwen. Ze zag ze staan door het muskietengaas heen, waaronder ze lag weg te kwijnen terwijl ze haar laatste bevelen uitdeelde, dat vertelde mijn moeder me tenminste. Zijzelf had evenwel niet de beschikking over een gevolg van bloedverwanten die ze, omringd door kussens en spuugbakken, vanaf haar troon kon commanderen. Ze had alleen mij.

Een priester droeg op gedragen toon uit zijn hoofd een mis op voor de ziel van Adelaida Falcón, mijn moeder. De grafdelvers gooiden het graf dicht met kluiten aarde vermengd met stenen en sloten het